

Amelia Kraigher

Nekaj pomislekov

O vzhajajočem fenomenu gledališča za dojenčke in malčke in drugih realijah gledališča za otroke in mladino

15. december 2011

Priznati moram, da sem kot gledalka gledališča za otroke in premišljevalka o njem skeptična do predstav, namenjenih dojenčkom in malčkom. Tako doma kot v tujini sem v zadnjih letih videla nekaj – milo rečeno – manj uspešnih gledaliških poskusov za najmlajše, ki so me samo utrdili v prepričanju, da pleničarji v gledališče pač še ne sodijo; da jih nima smisla voditi na dogodke, ki jim psihološko niso dorasli, ki jim še niso sposobni slediti oziroma jih sprejeti na čustveni, razumski, spoznavni, še najmanj pa na estetski ravni. Odbija me tudi misel na dejstvo, da se že otroke, mlajše od treh let, v zadnjem času razume kot gledališko še nenaseljeno tržno nišo, da se jih že pri treh mesecih spreminja v potrošnike nekih dogodkov, ki seveda še niso in ne morejo biti “pravo” gledališče in katerih cilj je večinoma prej preživetje tistih, ki te dogodke ustvarjajo, kot pa estetska izkušnja in vzgoja malčkov. Ob vse pogostejših debatah o etičnem, poučnem in vzgojnem poslanstvu gledališča za otroke in mlade pa se mi ponudba raznih predstav obrtniško nepreverenega izvora, ki veselo krožijo po naših vrtcih, šolah in trgovskih centrih, zdi tudi strokovno in moralno sporna.

Lutkovna ustvarjalka in pravljíčarka Katja Povše me je v nekem pogovoru opozorila še na drug vidik tega fenomena. Govorila je o izkušnjah iz svojih nastopov, ko v vlogi gospodične Bazilike pred otroci v žanru pripovednega gledališča iz kovčka na skrajno minimalističen način z lutkami oživlja pravljíce: “Presneto težko nastopam, če imam v dvorani

skoraj v večini malčke, in to celo take, ki še ne hodijo in se še dojijo! Danes sem imela v publiko celo enomesečnega fantka! To je realnost.” Kaj lahko enomesečni otrok, ki sodi še v kategorijo novorojenčkov, odnese od take gledališke izkušnje? Katja je prepričana, da se bodo v prihodnosti predstave za malčke zelo namnožile, ne samo zaradi lažjega preživetja njihovih producentov, organizatorjev ali avtorjev, ampak zato, ker je publika v dvoranah iz leta v leto mlajša. Proces torej poteka v obeh smereh, lepo se prilegata druga drugi in se tudi medsebojno pospešujeta. Vse bolj očitno postaja, da si želijo starši svoje otročičke kaj hitro spoznati z gledališčem, umetnostjo, jih peljati v kino, na risanke, vozijo jih v otroške bazene in na razne gibalnice, ustvarjalnice, krožke in delavnice, na učenje skozi igro in zabavo. Sam “trg”, občinstvo, ne otroško, temveč predvsem odraslo, torej starši in vzgojitelji, to vse bolj glasno zahtevajo. In tako s povpraševanjem raste ponudba – in nasprotno. (Pred kratkim sem zasledila neko raziskavo, nad katero sem se morala zamisliti, saj kaže precej alarmantno sliko sodobnega starševstva: kar trideset odstotkov staršev naj bi bilo prepričanih, da so njihovi otroci nadarjeni, in jih radi spodbujajo v smeri razvoja teh talentov. Realnost pa je precej drugačna: dejansko je komaj en odstotek populacije res talentiran in ta odstotek se z družbenim, gospodarskim, tehnološkim, znanstvenim ... razvojem skozi desetletja le neznatno spreminja. A ta želja po vzgoji genijev, to neznosno gnanje za uspehom, prej ko ne producira patološke narcise, še posebno v sodobnem neoliberalnem okolju, kjer je najvišja vrednota posameznik, njegov individualni uspeh in že dolgo ne več skupnost, sodelovanje, prijateljstvo, solidarnost ...)

Vseh teh pasti in okoliščin se je Katja Povše očitno dovolj dobro zavedala, ko se je s kolegi prvič lotila izziva ustvarjanja predstave za najmanjše: dojenčke in malčke. Spustila se je na zanjo še precej neznan teren, pri tem pa so ji pomagale dolgoletne igralske in animatorske izkušnje, skozi katere je (iz)ostrila občutek in posluš za otroško občinstvo: kako ujeti, usmerjati in obdržati njegovo pozornost? Rezultat je bil po mojem mnenju ena redkih kakovostnih predstav za najmlajše pri nas z naslovom *Glava dol – noge gor!* v izvedbi mednarodne skupine lutkovnih, likovnih in glasbenih ustvarjalk in ustvarjalcev s povedno izbranim sklopom samoglasnikov za ime: AEIOU. Odkrila sem jo pred dobrim letom dni v dvorani vrtca Zvezdica v Ljubljani, med intenzivnim spremljanjem najrazličnejših otroških, še posebno lutkovnih predstav po vsej Sloveniji in zamejstvu. Prvo, kar me je pri tej predstavi navdušilo, je preprosta, a prikupna in učinkovita cirkuška estetika. *Glava dol – noge gor!* je tudi sploh edina predstava, ki me je doslej prepričala, da je malčke z njihovimi odraslimi starši vred v gledališču vendarle mogoče

začarati, nasmejati in jim pokazati življenje z neke druge plati: tudi kadar je vse okrog nas obrnjeno na glavo, je to še vedno naš svet, le da je zaradi (naše) nena(va)dne zamaknjenosti naenkrat drugačen, bogatejši ... Kadar se nam svet odstre na tak način, se vanj lahko ujame tudi umetnost ... Tri ustvarjalke, Katja Kähkönen, Katja Povše in Mateja Ocepek, so najmanjšim otrokom in njihovim staršem ob pomoči otroške psihologinje Martine Peštaj premišljeno, inteligentno in gledališko učinkovito uprizorile dan v njihovem življenju. To pa je bila vse prej kot lahka naloga. Preprosta zgodba o glavnem junaku, malčku Bubuju, se odvije med sončnim vzhodom in sončnim zahodom in s tem že nosi v sebi vse temeljne elemente pravcate zaokrožene aristotelske dramaturgije. Spleta se iz zabavno izdelanih detajlov, ki so jih enoletniki sposobni prepoznati in se jim nasmejati: preoblačenje, vožnja z avtomobilom, odhod v varstvo, hranjenje, lulanje ipd. Predstava je likovno živahna, pisana, a nikakor kičasta; je interaktivna, saj v dogajanje, ki prvenstveno gradi na nekakšni elementarni dinamiki, spremembah tempa in ritma, nevsiljivo in ob pravem času potegne tudi mlado občinstvo, ki se s pomočjo staršev nauči nekaj preprostih prevalov in akrobacij. Cirkuški kostumi dveh pevsko in gibalno suverenih in discipliniranih igralk pa v sebi skrivajo mala zvočna presenečenja, preproste instrumentke in zvočila, ki se nam skozi predstavo odkrivajo postopno, čisto na koncu pa se jih lahko dotaknejo tudi malčki. Predstava *Glava dol – noge gor!* je skratka posrečen spoj likovnih, glasbenih, zvočnih in gibalnih elementov, otroške igre in gledališča predmetov. Je duhovita predstava, zgovorna skoraj čisto brez besed in narejena z ustreznim občutkom in poslušom za najmlajše gledalce. Samo tako lahko vseskozi ohranja visoko stopnjo njihove pozornosti.

V predprazničnem decembrskem času, ko na desetine in desetine otroških predstav na vseh concih naše dežele z obiski Božičkov in dedkov Mrazov beleži vrtoglavo število ponovitev (in ko se še SiTi teater BTC postavlja s komercialno *Pravo princesko* za otroke ter napoveduje premiero *Odspejsanih – dobrodošli med zvezdami* za mladino, s predstavama, ki sta že po napovedih sodeč naphani s samimi klišeji in sta s tem že v temelju problematični), se je dobro spomniti na majhne, a bistro narejene predstave, kot so *Kralj prisluškuje* in *Pojočni grad* Petra Kusa, *O začarani skledi in žlici* in *Kako je Jaromir iskal srečo* Gledališča Glej, *Klobuk gospoda Konstantina* in *Snežna kraljica* gledališča Labirint, *Pojte, pojte, drobne ptice* gledališča Lalanit, *Letimo!* in *Kameleon* gledališča Papelito, *Štirje muzikanti*, *Poštarska pravljica*, *Kamni* in *Lalanit* Lutkovnega gledališča Ljubljana, *Ostržek*, *?zakaj* in *Kako je Šlemil šel v Varšavo* Lutkovnega gledališča Maribor, *Trnuljčica* Lutkovnega gledališča Fru-Fru, *Sneguljčica* in *Mizica*, *pogrni se* Mini teatra, *Kako je Oskar postal detektiv*

v produkciji in izvedbi Rozinteatra, *Zlati ključek* in *Začarani čajnik* Pri-povednega gledališča gospodične Bazilike, *Pozor, los!*, *Happy Bones* in *Nos* Teatra Matita ... Vse te predstave, ki se neredko skrijejo v nepregledni količini komercialnih ponudnikov otroških zabav, se zavedajo odgovornosti in pomembnosti vzgoje mladih gledalcev v bodoče kritično misleče in umetniško občutljive državljane, v medijih pa žal po krivici večinoma niso doživele ustrezne refleksije. Uspešno in kakovostno umetniško produkcijo za otroke in mlade je skratka treba znati ločiti od komerciale s Pikiji, Sparkyji in Nodiji na čelu, od predstav, ki so pod krinko vzgojnosti ujete v škodljiv neoliberalni ideološki klobčič, ki otroke in mladino nekritično usmerjajo v želje po užitku, uspehu, slavi, lepoti in podobnih rečeh, ki odpirajo pot številnim frustracijam in stiskam ... Poznam tudi eno iz serije knjigic o *Pravi princeski Mili*, ki jo je pred kakim letom ugledališčil SiTi teater; njeno glavno sporočilo se glasi: iz dekluc delajmo princeske! Vse enake – nežne, lepe, pridne in vse oblečene v roza ... Osrednja težava tovrstne produkcije je v tem, da otroci sami še niso zmožni kritičnega branja in gledanja predstav, to pa njeni ponudniki, producenti in založniki s pridom izkoriščajo; in zato je tovrstna produkcija, ki vse bolj agresivno preplavlja trg, pri vzgoji mladih generacij kratko malo škodljiva.

14. januar 2012

Milada Mašatova – Petronela Dušová: *Troglavi zmaj in princeske*. Režija Petronela Dušová, Mini teater, Ljubljanski grad

Po *Pepelki*, *Ali Babi* in *štiridesetih razbojnikih*, *Sneguljčici* in *Vrtu sebičnega velikana* je *Troglavi zmaj in princeske* že peta predstava Mini teatra, ki je nastala v okviru mednarodne gledališke mreže Puppet Nomad Academy (PNA), v kateri partnersko sodelujejo lutkovni producenti in ustvarjalci iz kar desetih evropskih držav. Tudi na področju sodobnega plesa obstaja kakšno leto starejši, a podoben koncept mednarodnega sodelovanja in izmenjav umetnikov, imenovan Nomad Dance Academy. Toda ostanimo za zdaj še pri lutkarjih. Mini teater je bil eden glavnih pobudnikov mreže PNA in znotraj nje je uresničil vse svoje lutkovne predstave zadnjih dveh let, do izteka tega z evropskimi sredstvi podprtega projekta pa jih pričakujemo še nekaj. Predstave PNA nastajajo po načelu rezidenčnih umetniških delavnic, ki so v našem prostoru, kjer še vedno nimamo vzpostavljenega celostnega izobraževalnega sistema za lutkovno umetnost na univerzitetni ravni, izjemno dobrodošla

dopolnitev izobraževanja mladih igralcev – a žal samo tistih, ki nastopajo v otroških produkcijah Mini teatra. Povabljeni režiserji in likovniki iz Češke, Slovaške, Belorusije, Armenije, Japonske ... prinašajo svoje znanje in tradicijo v naš gledališki prostor s ciljem ustvariti lutkovno predstavo, ki ima znotraj mreže sodelujočih partnerskih držav že vnaprej zagotovljena mednarodna gostovanja. PNA je v producentnem smislu zelo dobro zamišljen projekt, predstave pa so si – kot vselej – v tehničnem, tehnološkem in izvedbenem pogledu močno različne.

Predstava *Troglavi zmaj in princeske* je nastala po pravljici Milade Mašatove v postavitvi slovaške režiserke Petronele Dušove in v likovni zasnovi Miroslava Duše, ki si je zamislil velike marionete in namizne lutke na palicah v mehkih in zaobljenih linijah z močnimi, prodornimi očmi, napetimi obrazi in s kančkom romantičnega pridiha v kostumih in poslikavah scenografije. Zgodba je dejansko še ena predelava znanega pravljичnega motiva o kralju, ki mora oženiti tri hčere. Tokrat so to dekleta z alegoričnimi imeni Jera, Bistra in Mila. Tako je Jera cmerava tečnoba in poosebljena nezadovoljnost; Bistra je dobra matematičarka – na njene številne možganske vijuge opozarjajo lutkina velika stereotipna očala –, ki vsem naokrog zastavlja zapletene umske naloge in uganke, za praktični vsakdan pa je slabo opremljena in se dejansko ne znajde najbolje; tretja hči, Mila, pa je poosebljena milina: vesela, dobra, ljubezniva in iznajdljiva.

Pred gradom, kjer kraljeva družina živi, se širi razkošen, z vrtnicami posut vrt, a vrtna vrata, ki vodijo vanj, neznosno škripajo in s tem odganjajo vse snubce kraljevih hčera. Edini snubec, ki ga škripanje ne moti in ki vendarle prihaja vasovat, je zmaj s tremi glavami. A ta zmaj, četudi velik in nekoliko strašljiv, je precej neroden snubec; poskusi osvajanja princesjih src se mu vsi po vrsti ponesrečijo. Tečnoba princeske Jere je pri tem celo izjemno kruto kaznovana: zmaj jo v napadu jeze kar celo pohrusta. Druga princeska Bistra zmagu dokaže, da v njegovih treh glavah ni kaj dosti pameti in tako se zmaj osramočen vrne v svoj brlog. Najmlajša kraljeva hči Mila, ljubiteljica rož, najbolj dobra in najiznajdljivejša od vseh hčera, pa je tista, ki nazadnje podmaže škripajoča vrata in tedaj se končno pojavi primeren snubec – princ Matija iz sosednjega kraljestva. Lep in postaven mladenič, ki v boju napodi konkurenta zmaja, in tako je konec srečen. Dobra junaka se poročita – dobrota in ljubezen do vsega, kar je lepo, bosta torej cveteli in se razmnoževali še naprej.

Predstava ima tridelno strukturo, uokvirja in člani pa jo song, ki ga trije animatorji-glasbeniki večkrat odpojejo in odigrajo ob spremljavi kitare, flavte, ksilofona in trianglera. Dramaturško je predstava jasno in dobro izpeljana, povsem primerno ciljni skupini otrok od tretjega leta

naprej. Trije igralci-animatorji na odru oživijo šest likov: troglavega zmaja, kralja na prestolu na dveh velikih kolesih (simpatična domislica, ki dejansko deluje, kot da bi kralj prestoloval na invalidskem vozičku), princeske Jero, Bistro in Milo, princa Matijo ter Gašperčka, ki je tako v kompozicijsko naratološkem pogledu kot v dramaturško akcijskem smislu najpomembnejši lik v lutkovni pravljici. Gašperčka, ki je ena od mnogih različic tega klasičnega lika iz lutkovnih predstav, zelo natančno animira Katja Povše. Gašperček je nekakšen dvorni norček, simpatični, malce nerodni dvorni sluga in vsevedni pripovedovalec obenem, predvsem pa glavni gibalec in duhoviti komentator zgodbe, edini, ki zmore vzpostavljati distanco do dogajanja.

Edina slabost predstave – če se temu sploh lahko reče slabost – pa je dejansko mladost dveh igralcev. Natančneje rečeno: velike razlike v odrski prezenci, umerjenosti, disciplini, pevski natančnosti med tremi izvajalci – med izkušenejšo Katjo Povše, ki je sploh ena naših najboljših lutkovnih ustvarjalk (nastopati z njo v predstavi je – tako si predstavljam – za mlade igralce lahko seveda pomembna praktičnoizobraževalna izkušnja), ter mladima Sašo Pavlin Stošič in Klemnom Janežičem, ki sta še študenta AGRFT. Nezgrehljive in zato nekoliko moteče so razlike v jasnosti treh igralških fokusov pri animaciji zahtevnih lutk na dolgih nitkah, v samem načinu njihovega vodenja; mladima igralcema manjka odrske kilometrine in lutkovnih izkušenj, ki šele lahko dajo potrebno disciplino in natančnost. Igralska, animatorska, pevška, govorna ... neizenačenost je skratka edina hiba *Troglavega zmaja in princesk*; Saša Pavlin Stošič je močna predvsem glasovno, z globokim, žametnim, odločnim glasom je oživila vse tri princeske. Klemen Janežič na odru deluje dovolj sproščeno – v zgodbo je vpletel celo domislico o nogometni tekmi v Stožicah –, talenta mu ne manjka, večšina pri rokovanju z veliko troglavo in trebušasto namizno lutko na palicah pa se bo s ponovitvami verjetno še obrusila.

Mini teater je že od ustanovitve naprej znana odskočna deska za mlade igralce, ki tukaj praviloma dobivajo svoje prve angažmaje v profesionalnem gledališču, pogosto tudi prve lutkovne izkušnje, kar se v predstavah Mini teatra sicer redko pokaže kot problem ali kak poseben manko, prej nasprotno – nekatere predstave se naravnost iskrijo od mladostne energije, zagnanosti in domišljije. Igralske ekipe Mini teatra z različnimi predstavami v naslednjih mesecih čakajo pravcate mini turneje po partnerskih državah projekta Puppet Nomad Academy. To bo nova priložnost za nabiranje izkušenj in za poblizna spoznavanja z bogatimi evropskimi lutkovnimi tradicijami, izročili, novimi animacijskimi tehnikami in veščinami.